УДК303.422:929Світлична:37
DOI: 10.35619/iiu.v1i24.776

Олександр МІХНО
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5271-9530
e-mail: amihno@ukr.net

Тетяна ЗОЛОТАРЕНКО
доктор філософії (PhD), старший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
іменіВ. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-7533-4676
e-mail: t.o.zolotarenko@npu.edu.ua

ОСВІТНЯ МІСІЯ ЯК АНАЛІТИЧНА КАТЕГОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТА АПРОБАЦІЯ НА МАТЕРІАЛІ БІОГРАФІЇ НАДІЇ СВІТЛИЧНОЇ (1936–2006)

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано та концептуалізовано «освітню місію» як аналітичну категорію педагогічної біографістики, визначено її структурні ознаки й критерії та апробовано запропоновану категорію на матеріалі біографії Надії Світличної (1936–2006). *Методологія* дослідження ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні інструментарію педагогічної біографістики, історії освіти, Memory Studies та музейної педагогіки. Застосовано принцип контекстуалізації, біографічний метод, концепцію life-long storying, аналітичний підхід до виявлення структурних компонентів освітнього впливу, теорію колективної та культурної пам'яті, музейно-педагогічний підхід, а також якісний текстовий і дискурс-аналіз. Освітню місію проаналізовано за параметрами спрямованості діяльності, її адресатів, форм і результатів освітнього впливу, системності, тривалості та суспільної значущості. На матеріалі біографії Н. Світличної вперше системно реконструйовано трансформацію освітньої місії від професійної педагогічної діяльності до неформального навчання, інтелектуального наставництва, медіапросвітництва, громадянського виховання, транснаціональної комунікації та музейної діяльності. Апробація категорії «освітня місія» підтвердила її аналітичну та евристичну продуктивність у дослідженні біографій діячів, освітній вплив яких виходить за межі професійної

© Міхно О., Золотаренко Т., 2026

педагогічної діяльності. Встановлено, що освітня місія Н. Світличної зберігала аксіологічну цілісність за радикальної зміни її інституційних форм і соціальних контекстів. Запропонований підхід дає змогу аналізувати взаємозв'язок між професійними та поза професійними практиками особистості, змістом і суспільним масштабом її освітнього впливу, а також простежувати його трансформацію під впливом історичних обставин. Обґрунтовано перспективність застосування категорії «освітня місія» для дослідження біографій осіб, освітня діяльність яких виходила за межі формальних освітніх інституцій.

Ключові слова: освітня місія, педагогічна біографістика, неформальна освіта, шістдесятництво, культурна пам'ять, Надія Світлична.

Якщо на твій клич не прийде ніхто,
Тоді вирушай сам.
Сам вирушай, один вирушай,
В путь вирушай сам.
Рабіндранат Тагор
(переклад Надії Світличної)

Постановка проблеми. Розвиток педагогічної біографістики актуалізує потребу в розширенні її понятійно-категоріального апарату та пошуку аналітичних інструментів, здатних адекватно відображати освітній вимір життєдіяльності особистості. Традиційне зосередження на професійних педагогах і формальних освітніх інституціях залишає поза належним біографічним аналізом діячів, чий суспільно значущий освітній вплив реалізовувався в інших сферах: журналістиці, культурній та громадській діяльності, інтелектуальних спільнотах, музейній роботі. У широкому соціокультурному розумінні освіта охоплює не лише передавання знань і досвіду, а й формування світогляду та ціннісних орієнтацій, збереження культурної й історичної пам'яті, розвиток громадянської свідомості. Відповідно, предметом педагогічної біографістики можуть бути особистості, освітній вплив яких здійснювався через різні сфери суспільного та культурного життя. В цьому контексті потребує концептуального осмислення поняття «освітня місія». У педагогічному, культурологічному та публіцистичному дискурсі його використовують для характеристики суспільно значущої діяльності, однак як аналітичний інструмент педагогічної біографістики воно залишається недостатньо визначеним.

Однією з постатей, чия біографія дає змогу концептуалізувати це поняття, є Надія Світлична (1936–2006) – філологиня, педагогиня, журналістка, учасниця українського правозахисного руху та діячка української діаспори. Її життєвий шлях охоплює викладання, участь в інтелектуальному середовищі українських шістдесятників, журналістську й публіцистичну діяльність, роботу в медіа української діаспори, культурно-громадську діяльність, збереження історичної пам'яті та участь у створенні Музею шістдесятництва.

Саме тому її біографія є продуктивним матеріалом для апробації категорії «освітня місія».

Актуальність дослідження зумовлена сучасними суспільними та науковими обставинами. В умовах російсько-української війни та деколонізації гуманітарного знання особливої ваги набуває осмислення досвіду культурного спротиву, збереження національної пам'яті та формування української ідентичності. Біографія Н. Світличної дає змогу простежити, як освітня діяльність особистості реалізується в різних соціокультурних середовищах.

Метою статті є концептуалізація поняття «освітня місія» як аналітичної категорії педагогічної біографістики та апробація її евристичного потенціалу на матеріалі біографії Надії Світличної (1936–2006). Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: обґрунтувати поняття та визначити основні ознаки «освітньої місії»; дослідити викладацьку діяльність Н. Світличної й освітній потенціал середовища українських шістдесятників; розкрити освітній вимір її журналістської, публіцистичної та культурно-громадської діяльності в еміграції; проаналізувати освітньо-виховний потенціал Музею шістдесятництва; визначити евристичні можливості запропонованої категорії для педагогічної біографістики.

Наукова новизна дослідження полягає в концептуалізації поняття «освітня місія» як аналітичної категорії педагогічної біографістики, визначенні її основних ознак та апробації запропонованого підходу на матеріалі біографії Надії Світличної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значну кількість досліджень, присвячених українському дисидентському руху, правозахисній діяльності та феномену шістдесятництва, освітній вимір спадщини Н. Світличної досі не був предметом спеціального комплексного аналізу. В наявній історіографії її постать переважно розглядають у контексті громадянського спротиву, правозахисної боротьби та журналістської діяльності. Водночас її участь у формуванні неформальних освітніх середовищ, культурній трансмісії, збереженні історичної пам'яті та формуванні ціннісних орієнтирів молоді залишається недостатньо осмисленою. Окремої уваги потребує й теоретичний аспект проблеми: відсутність усталеного аналітичного інструментарію для цілісного розгляду різнорідних форм освітнього впливу в біографії особистості.

Основу джерельної бази дослідження становлять автобіографічні, мемуарні та епістолярні матеріали, що дають змогу реконструювати життєвий шлях, світоглядні засади, професійне становлення та громадянську позицію Н. Світличної. Насамперед це збірники «Твори: Автобіографія. Спогади. Статті. Інтерв'ю. Листи» (Світлична, 2006) та «З живучого племені Дон Кіхотів» (Світличний та Світлична, 2008), а також розлога розмова з В. Овсієнком, оприлюднена у віртуальному музеї «Дисидентський рух в Україні» (Світлична та Овсієнко, 2005). Біографічний контекст доповнюють праця Л. Огнєвої «Та, що світила всім» (2021) та біографічний нарис Т. Скрипки (2022). Ці твори створюють цілісне уявлення про життєпис діячки,

однак різні складники її діяльності, що мали освітній потенціал, у них не поєднані в цілісну концепцію освітнього впливу.

Особливе місце серед використаних джерел посідає документально-меморіальний альбом «Надія – голос свободи» (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024). Видання комплексно поєднує архівні документи, фотографії, особисте листування, спогади сучасників та інші матеріали особового походження, що дають змогу реконструювати основні етапи біографії Н. Світличної, її професійне становлення, педагогічні практики, інтелектуальне середовище та ціннісні орієнтири. Системне залучення матеріалів цього видання дає можливість простежити сталість освітньої спрямованості її діяльності в різних історичних і соціокультурних контекстах.

Новий етап осмислення педагогічного складника біографії Н. Світличної пов'язаний із розвитком української педагогічної біографістики. Важливим кроком у цьому напрямі стало включення її життєпису до енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» (Березівська та ін., 2025). Подальше дослідження її біографії із застосуванням методу контекстуалізації дало змогу переосмислити окремі усталені радянські інтерпретації, зокрема обставини звільнення Н. Світличної з Інституту педагогіки, а також виявити ціннісні орієнтири її діяльності в еміграції (Міхно, 2024; Міхно, 2026). Ці дослідження створили підґрунтя для розгляду її життєпису як освітньої біографії, однак питання про те, якою категорією можна концептуально поєднати різні форми її освітнього впливу, залишається відкритим. Водночас теоретичним підґрунтям для такого розширення предмета педагогічної біографістики є сучасне розуміння освіти як соціокультурного феномену, що не обмежується формальними освітніми інституціями. У цьому контексті педагогічно значущими можуть бути біографії діячів культури, науки, літератури, журналістики, діяльність яких сприяла передаванню знань і досвіду, формуванню світогляду та цінностей, розвитку громадянської свідомості, збереженню культурної й історичної пам'яті. Саме така тенденція простежується і в сучасній українській педагогічній біографістиці, зокрема у формуванні розширеного корпусу персоналій енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» (Березівська та ін., 2025).

Отже, аналіз досліджень засвідчує наявність двох взаємопов'язаних лакун. Перша стосується недостатнього комплексного осмислення освітнього виміру біографії Н. Світличної; друга – відсутності чітко концептуалізованої категорії, яка дала б змогу інтегрувати різні форми її освітнього впливу в цілісний біографічний феномен. Заповненню цієї подвійної лакуни й присвячено пропоноване дослідження: категорію «освітня місія» розглядаємо як можливий аналітичний інструмент педагогічної біографістики й апробуємо на матеріалі життєпису Н. Світличної.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становить міждисциплінарний підхід, що поєднує методологічний інструментарій педагогічної біографістики, історії освіти, студій пам'яті (Memory Studies) та музейної педагогіки. Така дослідницька оптика дає змогу

розглядати біографію як цілісний освітній феномен і виявляти освітній вимір різних сфер діяльності особистості: професійно-педагогічної, просвітницької, журналістської, громадської, культурної та музейної. Методологічним принципом дослідження є контекстуалізація, теоретичні засади якої щодо деколонізації української педагогічної біографістики були обґрунтовані в попередніх працях автора (Міхно, 2024). Біографічний метод використано для реконструкції основних етапів життєвого і професійного шляху Н. Світличної та виявлення освітньої спрямованості її діяльності на різних етапах біографії. Концепція life-long storying (Kocián, Mlynář andMaliukov, 2026) дала змогу розглядати біографію як безперервний процес особистісного й професійного становлення, у якому освітній вплив не обмежується формальним викладанням, а може набувати форм просвітництва, культурної комунікації, громадянського служіння та передавання культурного досвіду. Для концептуалізації категорії «освітня місія» використано аналітичний підхід, спрямований на виявлення взаємопов'язаних компонентів освітнього впливу в різних видах діяльності особистості. Аналіз здійснено за такими параметрами: спрямованість діяльності, її адресати, форми освітнього впливу, результати впливу, системність і тривалість та суспільна значущість. Така аналітична модель дала змогу перейти від опису окремих біографічних фактів до реконструкції цілісної освітньої місії Н. Світличної. Осмислення діяльності Н. Світличної в колі українських шістдесятників, її публіцистичної роботи в еміграції та участі у створенні Музею шістдесятництва здійснено крізь призму теорії колективної та культурної пам'яті. Спираючись на концепції М. Гальбвакса (Halbwachs, 1992) та А. Ассман (Assmann, 2008), пам'ять у цьому дослідженні розглядаємо як один із механізмів передавання культурного досвіду, формування національної ідентичності та неформальної освіти. Відповідно музейно-педагогічний підхід дає змогу інтерпретувати Музей шістдесятництва як освітній простір, у якому особисті архіви, документи та меморіальні артефакти функціонують як засоби громадянської освіти й актуалізації історичної пам'яті. Опрацювання джерельної бази дослідження здійснено із застосуванням якісного текстового та дискурс-аналізу, що дало змогу виявити основні освітні, аксіологічні та націєтворчі наративи на різних етапах діяльності Н. Світличної та простежити їхню внутрішню концептуальну єдність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток педагогічної біографіки та біографістики засвідчує активний пошук нових підходів до аналізу біографій педагогів (Березівська та ін.ред., 2022) і розширення кола персоналій, чия діяльність мала виразний освітній вимір (Березівська та ін., 2025). У міжнародній науковій літературі активно розвивається напрям освітніх біографій (educational biographies), що розглядає траєкторії особистісного й професійного становлення як процеси творення смислів і ідентичності, які не обмежуються формальними освітніми інститутами (Lasa, 2025). Водночас концепції культурної та колективної пам'яті (Halbwachs, 1992; Assmann, 2008) також дають підстави розглядати її збереження та трансляцію як форми освітньої діяльності.

Концептуальним підґрунтям категорії «освітня місія» є розуміння освіти як соціокультурного феномену, що виходить за межі формального навчання. Тричленна модель формальної, неформальної та інформальної освіти, започаткована на початку 1970-х років (Coombs, Prosser and Ahmed, 1973), залишається актуальною і в сучасних освітніх дослідженнях (Thwe and Kálmán, 2024). UNESCO визначає освіту впродовж життя як таку, що охоплює всі вікові групи, всі контексти та всі модальності навчання (UNESCO Institute for Lifelong Learning, 2022). Неформальне навчання відбувається, зокрема, у музеях, бібліотеках, культурних центрах, громадських та інших соціокультурних середовищах. Це дає методологічні підстави розглядати музеї, громадські організації, діаспорні медіа та культурні ініціативи як простори освітнього впливу.

Для педагогічної біографістики важливо, що біографічний підхід дає змогу простежити взаємозв'язок життєвого шляху, освітнього досвіду та формування ідентичності (Antikainen, 1998),а наративний аналіз – реконструювати внутрішню логіку освітнього шляху, його ціннісні засади та суспільний вимір (Lealda Costa, Alves and Breton, 2024).

Для того, щоб «освітня місія» функціонувала не просто як метафора, а як аналітична категорія педагогічної біографістики, необхідно визначити її критерії. Акцентуємо, що критерії дають підстави для кваліфікації діяльності як освітньої місії, тоді як параметри, визначені в методології дослідження, слугують інструментом її конкретного аналізу; тому окремі параметри можуть бути водночас операціоналізацією відповідних критеріїв. Ми виокремлюємо п'ять таких критеріїв:

1. Спрямованість на освітній вплив – свідоме передавання знань, формування цінностей і світогляду, збереження та трансляція культурної й історичної пам'яті, розвиток громадянської свідомості та культурної ідентичності. Вплив може бути безпосереднім (викладання, просвітництво, публіцистика) або опосередкованим (культурні практики, музейна діяльність, літературна творчість).

2. Системність і тривалість – стійка, повторювана практика освітнього впливу, що простежується на різних етапах біографії.

3. Суспільна значущість – вплив на громаду, культурну спільноту, покоління, що виходить за межі індивідуальної педагогічної взаємодії.

4. Інституційна варіативність – реалізація освітньої місії як у формальних освітніх інституціях, так і в журналістиці, громадській діяльності, культурній роботі, музейній практиці тощо.

5. Ціннісна зумовленість – ґрунтування освітньої діяльності на усвідомленій системі цінностей, яка визначає її спрямованість і забезпечує сталість у різних соціально-історичних умовах, зокрема за репресій, вимушеної еміграції та суспільних трансформацій.

Отже, категорія «освітня місія» дає змогу перейти від фрагментарного опису окремих освітніх практик до аналізу їхньої внутрішньої єдності в біографії особистості. На відміну від понять «педагогічна діяльність», «просвітницька діяльність» або «культурно-освітня робота», кожне з яких

описує лише певний сегмент можливого освітнього впливу, «освітня місія» здатна об'єднати різнорідні форми діяльності в цілісну картину освітнього шляху особистості. Це відкриває нові дослідницькі можливості: аналізувати біографії осіб, які не мали педагогічного фаху, але здійснювали системний і суспільно значущий освітній вплив; простежувати трансформацію форм освітнього впливу впродовж біографії; створювати аналітичну основу для порівняльних біографічних досліджень.

Отже, у межах педагогічної біографістики освітня місія – це системна, суспільно значуща й ціннісно зумовлена спрямованість діяльності особистості на передавання знань і досвіду, формування світогляду, ціннісних орієнтацій і громадянської свідомості, збереження та трансляцію культурної й історичної пам'яті, що реалізується в різних сферах суспільного та культурного життя – як у межах формальних освітніх інституцій, так і поза ними.

Саме в такому розумінні категорію «освітня місія» застосовуємо до аналізу біографії Надії Світличної.

Надія Світлична як педагогиня в системі формальної освіти.

Формування освітньої місії Н. Світличної розпочалося задовго до початку її професійної педагогічної діяльності. Вирішальний вплив на становлення її світогляду справили сімейне середовище, філологічна освіта та інтелектуальне спілкування зі старшим братом Іваном Світличним (1929–1992), який згодом став одним із провідних представників українського шістдесятництва. Поєднання університетської підготовки та позаінституційного культурного середовища сформувало її розуміння освіти як засобу збереження української мови, культури та людської гідності.

У 1953–1958 роках Н. Світлична навчалася на відділенні української мови та літератури філологічного факультету Харківського університету (Березівська та ін., 2025, с. 334). Участь у роботі Студентського наукового товариства, шефська опіка над вихованцями Курязької трудової колонії для неповнолітніх, діалектологічні та фольклорні експедиції розширили її уявлення про соціальні функції освіти (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 9). Безпосереднє знайомство з мовною ситуацією українського села стало одним із чинників формування її лінгводидактичної позиції, заснованої на усвідомленні зв'язку між мовою, культурою та національною ідентичністю.

Професійну педагогічну діяльність Н. Світлична розпочала 1958 року в середній школі робітничої молоді шахти «Центрально-Боківська» в Антрациті на Луганщині, де викладала українську мову та літературу. Вона розробляла дидактичні картки, поповнювала шкільну бібліотеку українською та світовою літературою, організовувала літературні вечори, тематичні зустрічі та навчальні екскурсії (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 18). У 1958–1962 роках пройшла професійний шлях від учительки до завуча та директорки школи. Листи колег і випускників, збережені в документально-меморіальному альбомі «Надія – голос свободи», засвідчують її увагу до учнів, відкритість у спілкуванні та здатність створювати довірливе освітнє середовище (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024). На початку

1960-х років вона продовжувала педагогічну та просвітницьку діяльність на Луганщині, працюючи викладачкою Старобільського медичного училища, бібліотекаркою у селі Байдівка та вчителькою Половинчанської середньої школи (Березівська та ін., 2025, с. 334). Незалежно від місця роботи, її діяльність була пов'язана з розвитком українського мовного середовища, популяризацією читання та формуванням гуманістичних цінностей. Особливого значення ця діяльність набувала в східних регіонах України, де процеси русифікації були особливо інтенсивними.

Після переїзду до Києва 1964 року її освітня діяльність вийшла за межі безпосереднього викладання. У 1964–1965 роках вона працювала редакторкою та методисткою Українського республіканського заочного сільськогосподарського технікуму в Боярці, долучаючись до методичного забезпечення заочного навчання, а 1965 року – літературною редакторкою видавництва «Радянська школа» (Березівська та ін., 2025, с. 334–335). Цей досвід розширив її уявлення про організацію навчання та зміст освіти, водночас давши змогу безпосередньо спостерігати ідеологічний контроль над українським підручникотворенням і книговиданням. У 1966 році Н. Світлична працювала у відділі науково-технічної інформації Інституту ботаніки АН УРСР, у 1967 році – у секторі методики мови Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР, паралельно викладаючи українську мову та літературу в заочній середній школі № 4 Дарницького району Києва (Березівська та ін., 2025, с. 335).

Професійна діяльність Н. Світличної дедалі гостріше вступала в суперечність із політикою радянської держави щодо української культури й освіти. Поворотним моментом стала її участь 22 травня 1967 року у вшануванні пам'яті Тараса Шевченка біля його пам'ятника в Києві – громадянській акції, яку радянська влада трактувала як прояв «буржуазного націоналізму» (Міхно, 2024). Особливо показовою є її заява від 3 червня 1967 року, адресована керівництву Науково-дослідного інституту педагогіки: «Оскільки я не хочу, щоб мої колеги по сектору мали неприємності через те, що я брала участь у вшануванні пам'яті Т. Шевченка 22 травня цього року, прошу звільнити мене від виконання службових обов'язків» (Архів Інституту педагогіки НАПН України, б. д.). У контексті радянської адміністративної практики ця заява була не формальним проханням про звільнення, а моральним жестом відповідальності за колег і водночас відмовою від компромісу з репресивною системою. Тому твердження радянських посадовців про її звільнення «за власним бажанням» після «серйозної розмови» не відповідає змісту документа, що доведено шляхом контекстуального аналізу особової справи (Міхно, 2024).

Звільнення з Інституту педагогіки 15 червня 1967 року завершило інституційний етап педагогічної діяльності Н. Світличної, але не її освітню місію. Позбавлена можливості працювати в державній системі освіти, вона реалізовувала свій педагогічний досвід у позаінституційному просторі українського шістдесятницького середовища, де він набував нових форм: інтелектуального діалогу, культурного спротиву, громадянського виховання та збереження національної пам'яті.

Шістдесятництво як неформальний освітній простір.

У середині 1960-х років у Києві сформувалося середовище, яке фактично перебирало на себе частину функцій гуманітарної освіти. Його осередком став Клуб творчої молоді, що об'єднав істориків, письменників, художників, науковців і студентів, які прагнули заповнити ті культурні й історичні лакуни, що існували в офіційній радянській освіті. Після переїзду до Києва в січні 1964 року до цього середовища активно долучилася Н. Світлична, поступово ставши однією з його найважливіших організаторок і наставниць. Освітня функція цього середовища реалізовувалася через різноманітні форми неформального навчання. У Будинку вчених відбувалися лекції Михайла Брайчевського, Олени Апанович, Олени Компан та інших дослідників, які знайомили слухачів із маловідомими або замовчуваними сторінками української історії. Водночас етнографічні експедиції, діяльність хорів «Жайворонок» і «Гомін», художні виставки, літературні вечори та щорічні Шевченківські читання формували середовище, у якому історія, мистецтво, мова й народна культура ставали взаємопов'язаними складниками єдиного освітнього процесу(Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 71). За відсутності можливості відкрито вивчати українську історію та культуру в офіційній системі освіти ці практики виконували функцію громадянського й національного виховання.

Попри постійний адміністративний тиск, звільнення активістів із роботи, відрахування студентів і контроль органів державної безпеки, це середовище зберігало внутрішню стійкість. Одним із найяскравіших прикладів його консолідації став Шевченківський вечір у Жовтневому палаці в березні 1964 року. Художнє оформлення Алли Горської, використання текстів Тараса Шевченка та відмова від нав'язаного владою сценарію засвідчили перетворення культурного заходу на простір громадянського самоусвідомлення(Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 71–72). Шістдесятництво фактично виконувало функції своєрідної «вільної академії», де формувалися світогляд, історична пам'ять і критичне мислення.

У цьому середовищі Н. Світлична реалізувала себе як наставниця й організаторка інтелектуальної комунікації. Важливою сферою її діяльності стала робота з текстами: вона редагувала художні та публіцистичні твори, допомагала авторам самвидаву готувати рукописи до поширення. Зокрема, працювала над повістю Михайла Осадчого «Більмо», есеєм Євгена Сверстюка «Собор у риштуванні», брала участь у підготовці до копіювання багатотомних спогадів Данила Шумука (Світлична та Овсієнко, 2005). Ця діяльність була формою інтелектуального наставництва та сприяла збереженню української гуманітарної думки поза межами офіційного культурного простору.

Не менш важливим був її досвід використання новітніх на той час технічних засобів для поширення культурної спадщини. Н. Світлична однією з перших у середовищі шістдесятників усвідомила освітній потенціал магнітофонного запису. За її спогадами, знамениті «суботи Світличного» перетворилися на своєрідні творчі лабораторії, де на магнітофон «Весна» записувалися авторські читання Івана Драча, Миколи Вінграновського, Ірини

Жиленко, Василя Симоненка, Бориса Мамайсура та інших поетів (Світлична та Овсієнко, 2005). Під час різдвяного колядування Ліна Костенко замість традиційної винагороди прочитала п'ять нових поезій, які були записані на магнітофон (Світлична та Овсієнко, 2005).У січні 1964 року Н. Світлична вирушила до Черкас на сороковини Василя Симоненка з портативним магнітофоном і під час вечора пам'яті відтворювала записи голосу поета (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 71). Магнітофон у цих умовах ставав освітнім медіумом, що забезпечував збереження живого поетичного слова, його відтворення та поширення поза межами цензурованого інформаційного простору. Так формувався альтернативний аудіоархів української культури, який виконував функції ресурсу культурної пам'яті. Згодом навіть зберігання таких записів стало підставою для кримінального переслідування. Цей досвід роботи з автентичним голосом і документальним записом згодом продовжився у професійній діяльності Н. Світличної на Радіо «Свобода».

Особливе місце в освітній діяльності Н. Світличної посідає її багаторічна праця з мовного навчання дорослих, найяскравішим прикладом якої стало спілкування з Аллою Горською, Галиною Севрук, Людмилою Семикіною та Галиною Зубченко. Усі вони походили переважно з російськомовного середовища та свідомо прагнули перейти на українську мову як мову творчої та громадянської позиції. Н. Світлична, консультуючись із Борисом Антоненком-Давидовичем, розробила для них індивідуальну модель навчання, що поєднувала систематичне опанування мовних норм із постійною мовною практикою в реальному культурному середовищі. Навчання не обмежувалося граматичними вправами. Воно охоплювало спільне читання, постійне україномовне спілкування, участь у репетиціях хору «Жайворонок», знайомство з українською народною культурою та спільну творчу працю. Кульмінацією цього процесу стала робота влітку 1965 року над мозаїками в середній школі № 5 Донецька разом із творчою бригадою А. Горської. У цьому середовищі українська мова стала природною мовою професійної комунікації, а мовне навчання поєдналося з мистецькою діяльністю та повсякденним життям. А. Горська не лише повністю перейшла на українську мову в повсякденному та професійному спілкуванні, а й виробила власний публіцистичний та епістолярний стиль (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 71; Огнєва упоряд., 2021, с. 19, 327, 336–339, 362–378). Цей досвід засвідчив можливість формування мовної ідентичності дорослої людини через живе культурне середовище, особисте наставництво та спільну творчу діяльність.

Отже, діяльність Н. Світличної в середовищі українських шістдесятників дає підстави розглядати її як організаторку альтернативного освітнього простору. Через інтелектуальне наставництво, роботу із самвидавом, збереження та поширення аудіозаписів і мовне навчання дорослих вона сприяла передаванню знань, культурної пам'яті та цінностей поза межами офіційних інституцій. Цей досвід став підґрунтям її подальшої просвітницької діяльності в еміграції.

Репресії як чинник трансформації освітньої місії.

У біографії Н. Світличної репресії не стали межею між педагогічною діяльністю та громадянським життям. Навпаки, саме вони виявили внутрішню цілісність її освітньої місії. Кожен новий етап переслідувань супроводжувався втратою чергової інституційної можливості: роботи в науковій установі, права викладати, професійної діяльності за фахом, зрештою особистої свободи. Проте щоразу освітня місія знаходила нові форми: від шкільного класу до неформальних інтелектуальних спільнот, громадянського просвітництва та листування із сином із табору.

Першим рубежем цієї трансформації стали події 22 травня 1967 року біля пам'ятника Тарасові Шевченку в Києві. Після силового розгону традиційного вшанування поета Н. Світлична разом із Миколою Плахотнюком очолила колону молоді, яка вирушила до Центрального Комітету КПУ з вимогою звільнення затриманих учасників акції (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 74). Для радянської влади цей вчинок означав відкритий виклик, а для самої Світличної – моральний вибір, який визначив її подальший життєвий шлях. Після цього її фактично усунули з офіційного гуманітарного простору. Впродовж наступних років вона працювала бібліотекаркою Київського холодокомбінату № 2, тоді як шлях до педагогічної, наукової та редакторської діяльності залишався закритим (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 74). Її педагогічний авторитет дедалі більше ґрунтувався не на професійному статусі, а на особистій етичній послідовності. Власний моральний приклад ставав засобом виховання, демонструючи відповідальність за людську гідність навіть ціною особистих втрат. Незмінним стрижнем залишалася українська мова: після народження сина Яреми у 1970 році Н. Світлична свідомо створювала навколо нього українськомовне культурне середовище, поєднуючи народні звичаї, родинні традиції, християнські обряди й українське слово (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024,с. 75).

Ця діяльність дедалі більше привертала увагу органів державної безпеки. Під час слідства після масових арештів української інтелігенції 1972 року редакторська робота над рукописами Є. Сверстюка, М. Осадчого, Д. Шумука, зберігання самвидаву та підтримка культурних контактів були кваліфіковані як «антирадянська агітація і пропаганда» (Огнєва упоряд., 2021, с. 161). На пропозицію компромісу в обмін на свободу Н. Світлична відповіла: «Прошу припинити цю торгівлю; заарештували – то ведіть до камери» (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 80).Арешт 18 квітня 1972 року та подальше ув'язнення стали черговим етапом трансформації її освітньої місії. Навіть у таборі вона знаходила можливості для її реалізації. За умов, коли дозволялося надсилати лише два листи на місяць, листування із сином Яремою стало простором виховання. Кожен лист містив материнські слова підтримки, казки з продовженням, які вона створювала разом з Іриною Калинець. Історії про Пімбо-Бімбо чи місячного хлопчика Оле-Оля знайомили дитину з українською мовою, моральними цінностями, образами добра, свободи та відповідальності (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 117).Не

менш промовистими були речі, які вона власноруч виготовляла в таборі. Разом з Орисею Сеник та Стефанією Шабатурою Світлична навчилася художньої вишивки, створюючи закладки для книжок, суперобкладинки для зошитів, дитячий кептарик і декоративні композиції з українською символікою. Для сина вона вишила обкладинку на майбутній шкільний щоденник (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 117). Ці речі ставали засобами передачі любові до рідної культури, відчуття родинної єдності та віри в майбутнє.

Педагогічне кредо Н. Світличної цього періоду найвиразніше відобразилося у вірші, написаному у відповідь на перший малюнок сина:

Син прислав мені малюнок перший –
У клітинку аркуш, а на нім:
Слон, машина, дядя Ваня, вершник,
А в куточку – сонце над усім.
Ті клітини стискують машину,
Слон на волю рветься й поготів,
Дядя Йван в думках на волю лине,
Передчасно в клітці посивів.
А дитяча думка б'ється в ґрати,
Мов безсиле пташеня крильми –
Нащо тобі, сину, змалку знати
Те, чого в житті зазнали ми.
Сину, в клітках не малюй, не треба,
Чистий простір хай не знає меж.
Світ широкий і високе небо
В клітку все одно не заженеш
(Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 117).

У цьому тексті концентровано виявилася головна ідея її педагогіки: навіть за ґратами виховувати дитину в культурі внутрішньої свободи. Заклик не малювати світ у клітках набуває значення педагогічної настанови, зверненої не лише до сина, а й до майбутніх поколінь.

Отож, репресії не припинили освітньої діяльності Н. Світличної, а трансформували її форми: моральний приклад замінив академічну аудиторію, громадянське просвітництво – офіційну педагогіку, а табірні листи стали продовженням виховної праці.

Транснаціональний вимір освітньої місії в еміграції.

Вимушений виїзд Н. Світличної за межі СРСР у 1978 році відкрив новий етап її освітньої місії, у якому сформовані в Україні педагогічні принципи набули транснаціонального виміру. Якщо в радянський період її діяльність розгорталася у школі, середовищі шістдесятників, самвидаві та правозахисному русі, то в еміграції головними інструментами стали міжнародні медіа, публіцистика, громадська діяльність та інституції української діаспори. Незмінною залишалася мета: збереження української культурної пам'яті, мови й історичної правди через освіту та просвітництво.

Найповніше ця місія реалізувалася під час роботи в українській редакції Радіо «Свобода». Після багаторічної заборони працювати за фахом

Н. Світлична отримала можливість звертатися до багатомільйонної аудиторії в Україні. Радіо стало своєрідним «університетом без аудиторій», де слухачі отримували знання, недоступні в офіційній радянській системі освіти. Працюючи редакторкою, авторкою та ведучою програм, вона поєднувала філологічну підготовку, педагогічний досвід і журналістську майстерність, надаючи особливого значення точності слова, культурі мовлення й автентичності звучання. Як засвідчують матеріали альбому «Надія – голос свободи», її голос для багатьох слухачів став символом моральної підтримки й інтелектуальної свободи (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024).

Особливе місце посідала популяризація творчості українських письменників, передусім тих, чиї твори були вилучені з офіційного культурного простору. Наймасштабнішим проєктом стало текстологічне опрацювання та видання поезії В. Стуса, зокрема збірки «Палімпсести» (1986). Робота з рукописами, що надходили з таборів у різних редакціях і списках, вимагала високої текстологічної культури та глибокого розуміння авторського задуму (Міхно, 2026, с. 152). Радіопередачі Світличної поєднували читання поезії з коментарями та поясненнями історичного й культурного контексту, перетворюючи літературне мовлення на освітню практику.

Ця діяльність продовжувала досвід, набутий у середовищі шістдесятників, де Н. Світлична брала участь у записуванні та поширенні магнітофонних записів поезії В. Симоненка, Л. Костенко, І. Драча, М. Вінграновського та ін. Якщо магнітофон був засобом збереження живого українського слова в умовах цензури, то Радіо «Свобода» перетворило цей принцип на масштабну систему культурної комунікації, що долала державні кордони й інформаційну блокаду. Окремим напрямом став авторський радіожурнал «Надія», який виходив із 1982 року. Програма поєднувала культурологічні, суспільні та правозахисні теми й через історії людських доль, літературні твори, інтерв'ю та коментарі формувала культуру критичного мислення, громадянської відповідальності та національної самосвідомості (Огнєва упоряд., 2021, с. 41). У цьому сенсі радіожурнал можна розглядати як форму дистанційної громадянської освіти.

Паралельно Н. Світлична розгортала просвітницьку діяльність у середовищі української діаспори. Вона виступала в українських школах, громадських організаціях, університетських осередках, брала участь у пластових таборах, проводила лекції та зустрічі з молоддю. Її аудиторією були українці в Україні, діаспора та міжнародна гуманітарна спільнота. У центрі цих виступів залишалися питання збереження мови, культури й історичної пам'яті, але українська культура поставала як живий інтелектуальний простір, відкритий до сучасного світу (Міхно, 2026).

Важливим напрямом стала редакторська робота у Закордонному представництві Української Гельсінської групи, де протягом 1980–1985 років вона випускала «Вісник репресій в Україні». Систематизуючи матеріали про політичні переслідування, русифікацію та порушення прав людини, Світлична створювала документовану картину становища української культури й освіти в СРСР, роблячи її доступною західній аудиторії. Переклади англійською мовою сприяли включенню української проблематики в міжнародний

правозахисний дискурс і протидіяли інформаційній монополії радянської пропаганди.

Окремим складником її транснаціональної освітньої місії стала публіцистика. Тексти, традиційно представлені як правозахисні або мемуарні, виконували й виразну освітню функцію: допомагали читачеві розуміти історичні процеси, критично осмислювати радянську політику та формувати власну систему цінностей. У статті «Політика русифікації на Україні» вона аналізувала школу й університет як інструменти мовної асиміляції та показувала взаємозв'язок мови, освіти й національної ідентичності (Світлична, 1980). У статті «Єретик Олекса Тихий» репрезентувала педагога як морального авторитета, для якого професійна діяльність невіддільна від громадянської позиції (Світлична, 1982). У публікації-спогаді про роки навчання в Харківському університеті (1953–1958) осмислювала університет як середовище формування особистості, інтелектуальної свободи та культурної пам'яті (Світлична, 1983).У сукупності ці тексти утворюють цілісний просвітницький корпус, у якому публіцистика стає формою неформальної освіти (Міхно, 2026). Змінювалися інструменти діяльності Н. Світличної – школа, самвидав, радіоефір, публіцистика, – однак незмінною залишалася її місія: передавати знання, формувати національну свідомість, плекати українську мову та зберігати історичну пам'ять.

Саме ця логіка зумовила наступний етап її діяльності – участь у створенні Музею шістдесятництва. Якщо в еміграції Н. Світлична працювала передусім із голосом, текстом і пам'яттю, то наприкінці життя долучилася до формування матеріального простору, у якому пам'ять отримала інституційне втілення та нові можливості для освітньої комунікації.

Музей шістдесятництва як інституціоналізація освітньої місії Надії Світличної.

Участь Н. Світличної у створенні Музею шістдесятництва стала закономірним продовженням її діяльності зі збереження та передавання культурної пам'яті. Важливим підґрунтям для цього став музейний досвід, набутий в еміграції. З 1994 року Н. Світлична працювала в Українському музеї у Нью-Йорку, де брала участь в упорядкуванні архівів Закордонного представництва Української Гельсінської групи, систематизації особових фондів українських дисидентів і підготовці документальних матеріалів до експонування (Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 166, 169). Робота з музейними фондами дала їй можливість побачити музей як інституцію, здатну перетворювати документ минулого на засіб суспільного пізнання та міжпоколіннєвої комунікації. Необхідність збереження пам'яті про покоління шістдесятників Н. Світлична публічно окреслила у березні 1994 року під час церемонії вручення Державної премії України імені Тараса Шевченка. Отримуючи відзнаку, присуджену їй і посмертно братові Іванові Світличному, вона наголосила, що сприймає премію як символічне вшанування цілого покоління українських шістдесятників, назвавши імена Алли Горської, Василя Симоненка, Людмили Семикіної, Галини Севрук, Валерія Марченка, які, на її переконання, мали б стояти поруч із нею

(Лодзинська, Єсипенко та Почверук упоряд., 2024, с. 257). Власну частину премії Н. Світлична передала до фонду майбутнього Музею шістдесятництва.

Для Н. Світличної музей був передусім способом зберегти живу пам'ять про покоління шістдесятників і зробити її доступною наступним поколінням. Її багаторічне збирання документів, фотографій, листування й інших матеріалів особового походження сформувало джерельну основу майбутньої музейної колекції. Ця діяльність продовжувала практику, започатковану ще в 1960-х роках: зберігати те, що офіційна радянська система намагалася вилучити з культурної пам'яті. Водночас, музейний проєкт змінював характер її освітнього впливу. Якщо раніше Н. Світлична безпосередньо навчала, редагувала тексти, записувала голоси поетів, писала та говорила для слухачів, то музей створював умови, за яких джерелом знання ставали самі предмети та документи. Фотографія, рукопис, лист, книжка, особистий архів чи меморіальна річ отримували нове значення як свідчення певної епохи, людського вибору та культурного спротиву.

Участь Н. Світличної у формуванні музейного середовища виявляє ще одну рису її освітньої місії – орієнтацію на майбутнього адресата. Зберігати документи минулого для неї означало створювати можливість майбутнього пізнання. Музей у такому розумінні перестає бути лише місцем збереження предметів і постає як інституція передавання досвіду між поколіннями. Цю діяльність можна осмислити крізь поняття культурної пам'яті. В концепції А. Ассман культурна пам'ять пов'язана зі створенням матеріальних та інституційних форм, які забезпечують збереження значущого для спільноти минулого та його актуалізацію для наступних поколінь (Assmann, 2008). У випадку Н. Світличної музейна діяльність поєднала обидва виміри: збереження пам'яті та її освітню трансляцію.

Отже, Музей шістдесятництва став своєрідним завершенням траєкторії, яка простежується в усій біографії Н. Світличної: від учительки української мови та літератури – до наставниці в середовищі шістдесятників, від редакторки самвидаву – до журналістки й авторки радіопрограм, від укладачки та зберігачки документів – до учасниці формування музейного простору. Змінювалися засоби, аудиторії й інституційні умови, але зберігалася внутрішня спрямованість її діяльності: передавати знання, підтримувати культурну пам'ять і створювати умови для формування вільної та відповідальної особистості.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дало змогу концептуалізувати «освітню місію» як аналітичну категорію педагогічної біографістики й апробувати її на матеріалі біографії Н. Світличної. Запропонований підхід ґрунтується на розумінні освіти як соціокультурного феномену, що охоплює формальні, неформальні та інформальні практики й може реалізовуватися поза межами освітніх інституцій. У цьому контексті освітня місія визначена як системна, суспільно значуща та ціннісно зумовлена спрямованість діяльності особистості на передавання знань і досвіду, формування світогляду, ціннісних орієнтацій і

громадянської свідомості, збереження та трансляцію культурної й історичної пам'яті.

Визначено п'ять критеріїв освітньої місії: спрямованість на освітній вплив, системність і тривалість, суспільна значущість, інституційна варіативність і ціннісна зумовленість. Їх застосування дає змогу відрізнити освітню місію від окремих епізодів педагогічної, просвітницької чи культурної діяльності та виявити внутрішню єдність різнорідних практик у життєвому шляху особистості. Саме інституційна варіативність є принципово важливою для розширення предметного поля педагогічної біографістики, оскільки дозволяє досліджувати освітній вплив особистостей, діяльність яких виходила за межі професійної педагогіки.

Апробація запропонованої категорії на матеріалі біографії Н. Світличної засвідчила її евристичну продуктивність. Реконструйовано послідовну трансформацію освітньої місії впродовж її життя: від учительської та методичної діяльності у формальній системі освіти до неформального навчання й інтелектуального наставництва в середовищі шістдесятників, громадянського просвітництва в умовах репресій, транснаціональної медіаосвіти та публіцистичної діяльності в еміграції, зрештою, до музейної діяльності як форми інституціоналізації культурної пам'яті.

Встановлено, що зміна інституційних форм не означала припинення освітньої місії. Її стрижнем у різних історичних умовах залишалися передавання знань і культурного досвіду, утвердження української мови, формування національної та громадянської ідентичності, збереження історичної пам'яті та захист людської гідності. Ця сталість дає підстави розглядати окремі види діяльності Н. Світличної – педагогічну, редакторську, мовно-просвітницьку, правозахисну, журналістську, публіцистичну та музейну – не як ізольовані сегменти біографії, а як взаємопов'язані форми реалізації єдиної освітньої місії.

Застосування категорії «освітня місія» також дало змогу по-новому інтерпретувати біографію Н. Світличної в історико-педагогічному контексті. Її діяльність виходить за межі традиційного образу педагогині як працівниці формальної системи освіти. Водночас репресії, вимушена еміграція і зміна професійних статусів не переривали освітньої спрямованості її діяльності, а зумовлювали трансформацію її форм. У цьому аспекті біографія Н. Світличної є показовою для дослідження освіти в умовах політичних репресій, культурних обмежень і вимушеної міграції.

Отже, апробація категорії «освітня місія» підтвердила її потенціал як інструменту педагогічної біографістики. Вона дає змогу досліджувати не лише професійні й інституційні контексти діяльності особистості, а й зміст, форми та суспільний масштаб її освітнього впливу, а також трансформацію освітньої місії під впливом історичних обставин. Такий підхід розширює можливості біографічного аналізу та створює підґрунтя для дослідження освітніх місій інших персоналій, зокрема представників українського дисидентського руху, педагогічної діаспори та діячів культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Світлична, Н. (2006). *Твори: Автобіографія. Спогади. Статті. Інтерв'ю. Листи*. Луганськ: Знання, 212 с.

Світличний, І. та Світлична, Н. (2008). *З живучого племені Дон Кіхотів*. Київ: Грамота, 814 с.

Світлична, Н. та Овсієнко, В. (2005). *Бесіда з Надією Світличною на Володимирській гірці в Києві 23 вересня 1998 року, з виправленнями Н. Світличної у вересні 2003 року* [online] URL: https://museum.khpg.org/1121767765#top (дата звернення 19.09.2026).

Огнєва, Л. (упоряд.). (2021). *Та, що світила всім* [pdf]. Київ: Маслаков Р. О., 425 с. [Режим доступу: https://files.infoua.net/ohneva/Ta-shcho-svityla-vsim_Nadiya-Svitlychna_LOhneva_2021.pdf (дата звернення: 19.09.2026).

Скрипка, Т. (2022). *Надія Світлична* [online]. URL: https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/11/8/162014/ (дата звернення: 20.09.2026).

Лодзинська, О., Єсипенко, Н. та Почверук, Г. (упоряд.). (2024). *Надія – голос свободи*. Харків: Права людини, 267 с.

Березівська, Л., Сухомлинська, О., Коляда, Н., Кочубей, Т., Міхно, О., Антонець, Н. та Середа, Х. (2025). *Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник* [ebook]. Вінниця: Твори, 510 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745951/ (дата звернення: 19.09.2026).

Міхно, О. (2024). Теоретичні аспекти деколонізації української педагогічної біографістики: контекстуалізація. В: *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів: матеріали V Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції в межах XV Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2024», 27 березня – 2 квітня 2024 року, Київ* [online] Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, с. 101–106. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740381/ (дата звернення: 19.09.2026).

Міхно, О. (2026). Надія Світлична (1936–2006): педагогічна місія в еміграції як ціннісний вибір (до 90-річчя від дня народження). В: *Культура, наука, освіта: смисложиттєві цінності в сучасних умовах: матеріали VII Міжнародної міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції в межах XVII Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2026», 25–31 березня 2026 року, Київ* [online]. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України. С. 146–154. URL: https://lib.iitta.gov.ua/748909/ (дата звернення: 19.09.2026).

Kocián, J., Mlynář, J. and Maliukov, H. (2026). «Life(-long) storying»: An integrated approach to understanding the multidimensional embeddedness of personal narrative production. In: M.-A. Asavei and K. Králová (eds.), *The Fluidity of Collective Memory: Time, Place, and Meaning-Making in Recalling the Past*. London: Bloomsbury Academic. P. 149–166. DOI: https://doi.org/10.5040/9781978746923.ch-7.

Halbwachs, M. (1992).*On collective memory*. Translated from French by L. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press, 254 p.

Assmann, A. (2008). Transformations between History and Memory. *Social Research: An International Quarterly*, 75(1). P. 49–72. DOI: https://doi.org/10.1353/sor.2008.0038.

Березівська, Л., Сухомлинська, О., Тарнавська, С. та ін. (ред.). (2022). *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі: збірник матеріалів VII Всеукраїнського науково-методологічного семінару з історії освіти, 20 травня 2022 року, Київ* [ebook] Вінниця: Твори,73 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730616/ (дата звернення: 19.09.2026).

Lasa, M. (2025). Researching Educational Biographies and Self-Making. In: *Studying Islamic Theology in Turkey: Educational Biographies of German Students*. Cham: Palgrave Macmillan. P. 29–46. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-98010-7_2.

Coombs, P., Prosser, R. and Ahmed, M. (1973). *New Paths to Learning for Rural Children and Youth*. New York: International Council for Educational Developmentю 133 p.

Thwe, W. and Kálmán, A. (2024). Lifelong Learning in the Educational Setting: A Systematic Literature Review. *The Asia-Pacific Education Researcher*, No. 33. P.. 407–417. DOI: https://doi.org/10.1007/s40299-023-00738-w.

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2022). *Making lifelong learning a reality: A handbook*. [ebook]ю Hamburg: s. n., 198 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381857/PDF/381857eng.pdf.multi (дата звернення: 24.09.2026).

Antikainen, A. (1998). Between Structure and Subjectivity: Life-histories and Lifelong Learning. *International Review of Education*, No. 44. P. 215–234. DOI: https://doi.org/10.1023/A:1003186127299.

Leal da Costa, C., Alves, C. and Breton, H. (2024). Echoes of research and training with biographical narratives: Ways of knowing and understanding from lived experience. *Frontiers in Education*, No. 8, 1213463. DOI: https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1213463.

Архів Інституту педагогіки НАПН України. (б. д.). *Світлична Надія Олексіївна. Особова справа*. Т. 39, 10 арк.

Стус, В. (1986). *Палімпсести: вірші 1971–1979 рр.* Упоряд. Н. Світлична. Б. м.: Сучасність. 480 с.

Світлична, Н. (1980). Політика русифікації на Україні. *Сучасність*, № 7-8, с. 233–238.

Світлична, Н. (1982). Єретик Олекса Тихий. В: О. І. Тихий. *Роздуми: збірник статей, документів, спогадів*. Балтимор та Торонто: Смолоскип. С. 71–74.

Світлична, Н. (1983). Спогади про роки навчання в Харківському університеті (1953–1958). *Сучасність*. № 1-2ю С. 287–292.

REFERENCES

Svitlychna, N. (2006). *Tvory: Avtobiohrafiia. Spohady. Statti. Interviu. Lysty* [Works: Autobiography. Memoirs. Articles. Interviews. Letters]. Luhansk: Znanniaю 212 p. [in Ukrainian]

Svitlychnyi, I. and Svitlychna, N. (2008). *Z zhyvuchoho plemeni Don Kikhotiv* [From the Resilient Tribe of Don Quixotes*]*. Kyiv: Hramota. 814 p.[in Ukrainian]

Svitlychna, N. ta Ovsiienko, V. (2005). *Besida z Nadiieiu Svitlychnoiu na Volodymyrskii hirtsi v Kyievi 23 veresnia 1998 roku, z vypravlenniamy N. Svitlychnoi u veresni 2003 roku* [Conversation with Nadiia Svitlychna at Volodymyr Hill in Kyiv on September 23, 1998, with corrections by N. Svitlychna in September 2003]. [online]. URL: https://museum.khpg.org/1121767765#top (data zvernennia: 19.09.2026). [in Ukrainian]

Ohnieva, L. (comp.). (2021). *Ta, shcho svityla vsim* [The one who shone for everyone] [pdf] Kyiv: Maslakov R. O., 425 p. URL: https://files.infoua.net/ohneva/Ta-shcho-svityla-vsim_Nadiya-Svitlychna_LOhneva_2021.pdf (data zvernennia: 19.09.2026). [in Ukrainian]

Skrypka, T. (2022). *Nadiia Svitlychna* [online] Available at: https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/11/8/162014/ (data zvernennia: 20.09.2026). [in Ukrainian]

Lodzynska, O., Yesypenko, N. and Pochveruk, H. (comps.). (2024). *Nadiia – holos svobody* [Nadiya – the Voice of Freedom]. Kharkiv: Prava liudyny, 267 p. [in Ukrainian]

Berezivska, L., Sukhomlynska, O., Koliada, N., Kochubei, T., Mikhno, O., Antonets, N. ta Sereda, Kh. (2025). *Pedahohy Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.): entsyklopedychnyi biohrafichnyi slovnyk* [Pedagogues of Ukraine (Second Half of the 19th – Early 21st Centuries): Encyclopaedic Biographical Dictionary] [ebook]. Vinnytsia: Tvory, 510 p. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745951/ (data zvernennia: 19.09.2026). [in Ukrainian]

Mikhno, O. (2024). Teoretychni aspekty dekolonizatsii ukrainskoi pedahohichnoi biohrafistyky: kontekstualizatsiia [Theoretical Aspects of the Decolonization of Ukrainian Pedagogical Biographistics: Contextualization]. In: *Natsionalna nauka i osvita v umovakh viiny RF proty Ukrainy ta suchasnykh tsyvilizatsiinykh vyklykiv: materialy V Vseukrainskoi mizhhaluzevoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii v mezhakh XV Mizhnarodnoi vystavky «Suchasni zaklady osvity – 2024», 27 bereznia – 2 kvitnia 2024 roku, Kyiv* [online] Kyiv: Institute of Gifted Child of the NAES of Ukraine. P. 101–106. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740381/ (data zvernennia: 19.09.2026). (in Ukrainian]

Mikhno, O. (2026). Nadiia Svitlychna (1936–2006): pedahohichna misiia v emihratsii yak tsinnisnyi vybir (do 90-richchia vid dnia narodzhennia) [Nadiia Svitlychna (1936–2006): An Educational Mission in Emigration as a Choice Based on Values (Marking the 90th Anniversary of Her Birth)]. V: *Kultura, nauka, osvita: smyslozhyttievi tsinnosti v suchasnykh umovakh: materialy VII Mizhnarodnoi mizhhaluzevoi naukovo-praktychnoi onlain-konferentsii v mezhakh XVII Mizhnarodnoi vystavky «Suchasni zaklady osvity – 2026», 25–31 bereznia 2026 roku, Kyiv* [online]. Kyiv: Institute of Gifted Child of the NAES of Ukraine. P. 146–

154. URL: https://lib.iitta.gov.ua/748909/ (data zvernennia: 19.09.2026). [in Ukrainian]

Kocián, J., Mlynář, J. and Maliukov, H. (2026). «Life(-long) storying»: An integrated approach to understanding the multidimensional embeddedness of personal narrative production. In: M.-A. Asavei and K. Králová (eds.). *The Fluidity of Collective Memory: Time, Place, and Meaning-Making in Recalling the Past*. London: Bloomsbury Academic. P. 149–166. DOI: https://doi.org/10.5040/9781978746923.ch-7.

Halbwachs, M. (1992).*On collective memory*. Translated from French by L. Coser. Chicago and London: The University of Chicago Press. 254 p.

Assmann, A. (2008). Transformations between History and Memory. *Social Research: An International Quarterly.* No. 75(1). P. 49–72. DOI: https://doi.org/10.1353/sor.2008.0038.

Berezivska, L., Sukhomlynska, O., Tarnavska, S. et al. (eds.). (2022). *Pedahohichna biohrafika ta biohrafistyka v suchasnomu naukovo-informatsiinomu prostori: zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoho naukovo-metodolohichnoho seminaru z istorii osvity, 20 travnia 2022 roku, Kyiv*[Pedagogical biography and biography studies in the modern scientific and information space: Collection of materials VII All-Ukrainian Scientific and Methodological Seminar on the History of Education May 20, 2022 Kyiv] [ebook] Vinnytsia: Tvory, 73 c. URL: https://lib.iitta.gov.ua/730616/ (data zvernennia: 19.09.2026). [in Ukrainian]

Lasa, M. (2025). Researching Educational Biographies and Self-Making. In: *Studying Islamic Theology in Turkey: Educational Biographies of German Students*. Cham: Palgrave Macmillan. P. 29–46. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-98010-7_2.

Coombs, P., Prosser, R. and Ahmed, M. (1973).*New Paths to Learning for Rural Children and Youth*. New York: International Council for Educational Development. 133 p.

Thwe, W. and Kálmán, A. (2024). Lifelong Learning in the Educational Setting: A Systematic Literature Review. *The Asia-Pacific Education Researcher*, No.33. P. 407–417. DOI: https://doi.org/10.1007/s40299-023-00738-w.

UNESCO Institute for Lifelong Learning. (2022). *Making lifelong learning a reality: A handbook*. [ebook] Hamburg: s. n., 198 p. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381857/PDF/381857eng.pdf.multi (data zvernennia: 24.09.2026).

Antikainen, A. (1998). Between Structure and Subjectivity: Life-histories and Lifelong Learning. *International Review of Education*, No. 44. P. 215–234. DOI: https://doi.org/10.1023/A:1003186127299.

Leal da Costa, C., Alves, C. and Breton, H. (2024). Echoes of research and training with biographical narratives: Ways of knowing and understanding from lived experience. *Frontiers in Education*, 8, 1213463. DOI: https://doi.org/10.3389/feduc.2023.1213463.

Archive of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine. (n. d.). *Svitlychna Nadiia Oleksiivna. Osobova sprava [Svitlychna Nadiia Oleksiivna. Personal file]*. Vol. 39, 10 p.[in Ukrainian]

Stus, V. (1986). *Palimpsesty: virshi 1971–1979 rr. [Palimpsests: Poems 1971–1979]*.Comp. N. Svitlychna. S. l.: Suchasnist. 480 p. [in Ukrainian]

Svitlychna, N. (1980). Polityka rusyfikatsii na Ukraini [The Policy of Russification in Ukraine]. *Suchasnist*, No. 7-8. P. 233–238. [in Ukrainian]

Svitlychna, N. (1982). Yeretyk Oleksa Tykhyi [The Heretic Oleksa Tykhyi]. In: O. I. Tykhyi. *Rozdumy: zbirnyk statei, dokumentiv, spohadiv*. Baltimore and Toronto: Smoloskyp, P. 71–74. [in Ukrainian]

Svitlychna, N. (1983). Spohady pro roky navchannia v Kharkivskomu universyteti (1953–1958) [Memories of My Years of Study at Kharkiv University (1953–1958)]. *Suchasnist*, No. 1-2. P. 287–292. [in Ukrainian]

EDUCATIONAL MISSION AS AN ANALYTICAL CATEGORY OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY STUDIES: CONCEPTUALIZATION AND APPLICATION TO THE BIOGRAPHY OF NADIIA SVITLYCHNA (1936–2006)

Oleksandr MIKHNO
Doctor of Sciences (in Pedagogy), Senior Researcher, Leading Researcher at the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistical Studies of V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5271-9530
e-mail: amihno@ukr.net

Tetiana ZOLOTARENKO
PhD, Senior Researcher of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistical Studies
V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7533-4676
e-mail: t.o.zolotarenko@npu.edu.ua

Abstract. The aim of the study is to theoretically substantiate and conceptualize *educational mission* as an analytical category of pedagogical biography studies, to identify its structural features and criteria, and to apply the proposed category to the biography of Nadiia Svitlychna (1936–2006). *Methodology.* The study is based on an interdisciplinary combination of the methodological tools of pedagogical biography studies, the history of education, Memory Studies, and museum pedagogy. The study employs the principle of contextualization, the biographical method, the concept of life-long storying, an analytical approach to identifying the structural components of educational influence, the theory of collective and cultural memory, a museum-pedagogical approach, as well as qualitative textual and discourse analysis. Educational mission is analyzed in terms of the direction of activity, its target audiences, the forms and outcomes of educational influence, continuity, duration, and social significance. *Scientific novelty.* The novelty of the study lies in

substantiating and operationalizing educational mission according to five criteria: orientation toward educational influence, continuity and duration, social significance, institutional variability, and value-based determination. Based on Nadiia Svitlychna's biography, the study systematically reconstructs, for the first time, the transformation of her educational mission from professional teaching to non-formal education, intellectual mentorship, media-based public education, civic education, transnational communication, and museum activity. *Conclusions.* The application of the category of *educational mission* confirms its analytical and heuristic potential for studying the biographies of individuals whose educational influence extends beyond professional teaching. It has been established that Nadiia Svitlychna's educational mission retained axiological integrity despite radical changes in its institutional forms and social contexts. The proposed approach makes it possible to analyze the relationship between an individual's professional and non-professional practices, the content and social scale of their educational influence, and its transformation under the impact of historical circumstances. The study substantiates the potential of the category of educational mission for analyzing the biographies of individuals whose educational activities extended beyond formal educational institutions.

Keywords: educational mission, pedagogical biography studies, non-formal education, Sixtiers movement, cultural memory, Nadiia Svitlychna.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2026 р.
Стаття прийнята до друку після рецензування 30.09.2026 р.
Стаття опублікована 10.11.2026 р.